

Comité d'experts sur le milieu social des élèves

Inleidende opmerkingen

In de week van 4 tot 8 januari 1971 zijn in Palais Wilson te Genève een aantal deskundigen bijeen geweest op uitnodiging van het Bureau International d'Education om gezamenlijk de betekenis en invloed na te gaan van het sociale milieu voor leergedrag en leerprestaties der leerlingen en het deelnemen aan het voortgezet onderwijs. De deskundigen hebben over deze problematiek bijdragen ingeleverd, die zullen worden verwerkt in een discussiestuk voor de 33e zitting van The International Conference of Education, die in september 1971 in Genève zal worden gehouden.

De deelnemers

Voor deze werkbesprekingen zijn de volgende drie groepen van deelnemers uitgenodigd:

A. Nationale deskundigen:

- Mme. A.-M. Babini, Centre de recherche pédagogique Instituto Torcuato di Tella, Freire 1673, Buenos Aires (Argentine).
- Mr. M. K. Barakat, Under-Secretary, Ministry of Education, Le Caire (République Arabe Unie).
- Mr. J. H. N. Grandia, Merelhoven 3, Capelle aan de IJssel, (Pays-Bas).
- Mr. J. Majault, Directeur adjoint, Institut pédagogique national, 29 rue d'Ulm, Paris, (France).
- Mr. A. H. Passow, Education Professor & Chairman of Curriculum Teaching Department, Teachers College/Columbia University, New York (U.S.A.).
- Mr. S. Petroushine, Moscou (U.R.S.S.).

B. Internationale deskundigen:

- M. G. Carron, Adjoint du Chargé des enseignements, Institut international de planification de l'éducation, 7 rue Eugène-Delacroix, Paris (France).
- Mr. D. Kallen, Organisation for Economic Co-operation and Development, 2 rue André-Pascal, Paris (France).

ation and Development, 2 rue André-Pascal, Paris (France).

M. A. R. Labrousse, Expert de l'Unesco, Yaounde (Cameroun).

M. A. Lestage, Chef de la Division des programmes et de la recherche pédagogique, Unesco, Paris (France).

Mr. G. Palm, Office of Statistics, Unesco, Paris, (France).

M. H. Reiff, Département de la planification et du financement de l'éducation, Unesco, Paris (France).

Mr. G. Schretzmayer, Senior Research Officer, International Labour Office, Genève (Suisse).

M. S. Tanguiane, Directeur, Département de l'avancement de l'éducation, Unesco, Paris (France).

Mr. J. van de Graaff, Program Officer, Unesco Institute for Education, Feldbrunnenstrasse 70, Hambourg (République fédérale d'Allemagne).

Mr. R. M. Wiedersheim, Medical Officer, Division of Education and Training, World Health Organization, Genève (Suisse).

C. Adviseurs:

Mr. A. Brimer, Head of Research Unit, School of Education/University of Bristol, Bristol (Royaume-Uni).

M. L. Pauli, Directeur du Département de pédagogie, Ecole de psychologie et des sciences de l'éducation, Genève (Suisse).

De voorbereiding van de werkbesprekingen

Het secretariaat van het Bureau d'International de 'Education heeft voor de deelnemers aan de werkbesprekingen een tweetal nota's samengesteld en toegezonden zodat de beraadslagingen al vanaf de eerste dag een zeer gericht verloop hebben gehad. In de eerste nota wordt een uiteenzetting gegeven over de bedoeling van de werkbesprekingen en mededelingen

gedaan over vragenlijsten die gezonden zijn aan de onderwijsautoriteiten van de aangesloten staten om over de onderwijssituatie en onderwijsproblemen van deze landen meer en betere informatie te verkrijgen.

Voorts heeft het secretariaat een literatuurstudie over deze problematiek verricht.

Verder worden publicatiemogelijkheden onderzocht om over de onderhavige problematiek informatie te verschaffen en terzake een internationale discussie op gang te brengen.

In de tweede nota wordt een zeer voorlopige schets gegeven van het discussiestuk voor de internationale conferentie van september 1971.

In dit stuk wordt ondermeer het volgende opgemerkt:

- Ieder mens heeft recht op onderwijs, ongeacht zijn maatschappelijke afkomst.
- Voor een ieder moeten, ongeacht zijn maatschappelijke situatie, gelijke ontplooiingsmogelijkheden zijn.
- Een goed schoolsysteem bevordert de economische, sociale en culturele ontwikkeling van het land.

De vraag is evenwel hoe de vorenstaande doelstellingen te realiseren.

Voorts is aandacht gevraagd voor de te gebruiken terminologie: disadvantaged, culturally deprived, socially disadvantaged, inner-city child, slum dweller, minority pupil, ghetto youth, educationally deficient, in-migrant, under-educated, and under-achiever.

Verder is door het secretariaat van het Bureau International d'Education een voorlopig overzicht gemaakt van factoren die het leergedrag en de leerprestaties der leerlingen bepalen en die van betekenis zijn voor het deelnemen aan het voortgezet onderwijs. Genoemd zijn:

- de economische situatie;
- geografische, sociale en culturele factoren;
- gezinsomstandigheden;
- lichamelijke toestand en verzorging der kinderen;
- de plaats van de school in de samenleving.

Aan de deskundigen zijn ondermeer schriftelijk de volgende vragen voorgelegd:

Wat is de betekenis, in verband met leergedrag, leerprestaties en het deelnemen aan voortgezet onderwijs, van

- het beroepsniveau der ouders?
- het ontwikkelingsniveau der ouders?
- de financiële omstandigheden van het gezin?
- de houding der ouders tegenover de school?
- onvoldoende taalbekwaamheid van ouders en leerlingen?

- het achterstellen van meisjes, ten opzichte van jongens, voor wat hun schoolopleiding betreft?
- de schoolorganisatie?

Tenslotte zijn de deskundigen verzocht om voorstellen te doen ter verbetering van de onderwijssituatie van jongeren, die behoren tot de maatschappelijke achterhoede van onze samenleving.

Het secretariaat heeft daartoe de volgende suggesties geopperd:

- bevorderen van de schoolbekwaamheid in de kleuterperiode;
- maatregelen op het gebied van voeding en gezondheidszorg;
- de beroepsaspiraties bevorderen;
- versterken van de relatie tussen school en buurtmilieu;
- onderwijsvernieuwing wat betreft schoolorganisatie, leerplan en onderwijzersopleiding;
- economische maatregelen als kosteloos onderwijs, systeem van studiebeurzen, etc.

De werkbesprekingen

In eerste instantie is de problematiek van het sociale milieu van leerlingen, in verband met leerprestaties en leergedrag en het deelnemen aan het voortgezet onderwijs, aan de orde gesteld. Het is voor de lezer wellicht interessant de zienswijze van enige deskundigen te vernemen daar deze sterk blijken te zijn bepaald door de sociaal-economische omstandigheden en problematiek van hun land.

Barakat (Republiek Arabische Unte)

'Het is vooral een kwestie van nationale politiek. Er zijn niet genoeg scholen. Vooral op het gebied van het voortgezet onderwijs zijn de mogelijkheden beperkt'.

Passow (U.S.A.)

'Het bevorderen van de vermaatschappelijking van het onderwijs, in de betekenis van een toenemende deelname van leerlingen uit de sociaal lagere milieus, wordt niet belemmerd door geld. Het probleem is vooral, dat wij over deze problematiek nog zo weinig weten en er onvoldoende inzicht in hebben. Bovendien is er een niet gering tekort aan deskundigen'.

Voorts zijn de leerfactoren aan de orde gesteld. Terzake is het volgende opgemerkt door:

Kallen (O.E.C.D., Parijs)

'Niet alleen zijn voor leergedrag en leerprestaties van het kind diens disposities belangrijk en zijn sociale afkomst maar ook is de algehele sociaal-economische situatie van invloed. De macro-sociologische omstandigheden zijn namelijk voor het schoolsysteem bepalend. Voorts zijn er te weinig gegevens bekend over de taalbekwaamheid van kinderen uit de sociaal lagere milieus'.

Majault (Frankrijk)

Deze is van mening dat teveel wordt verwacht van schoolsystemen. Van meer betekenis voor de leerprestaties zijn het gezin en het buurtmilieu waarin het kind opgroeit. Voor de leerlingen uit de lagere sociale milieus kan het ook problematisch zijn dat leerkrachten afkomstig zijn uit sociaal hogere milieus waardoor de communicatie, en dus ook de overdracht, wordt belemmerd.

Labrousse (Unesco, Cameroun)

Deze vestigt de aandacht op de betekenis van de inhoud van leerplannen voor de leerbelangstelling van kinderen.

Petrouchine (Rusland)

Hij is van mening, dat de 'atmosfeer' (hoogstwaarschijnlijk wordt er de verhouding tussen ouders en kinderen mee bedoeld, Gr.) in het gezin bijzonder belangrijk is en hij zou daarvoor de aandacht willen vragen van het secretariaat.

Passow (Amerika)

Deze is van oordeel dat de financiële omstandigheden van het gezin niet bepalend zijn voor leergedrag en leerprestaties der kinderen. Hoe men leeft in een gezin en de wijze, waarop men met elkaar omgaat, zijn meer doorslaggevend.

Wel zijn de financiële omstandigheden belangrijk voor het deelnemen aan voortgezet onderwijs. Maar wat is armoede! Geldgebrek wordt mede bepaald door de wijze van besteding van het inkomen door het gezin. Welke factoren feitelijk goede leerresultaten bevorderen, onafhankelijk van het sociale milieu, zijn moeilijk aan te geven.

Brimer (Engeland)

Op grond van onderzoekingen is hij ervan overtuigd dat 'the middle class way of live a most important factor is for access and achievement of the pupil'.

Tanguiane, (Unesco, Parijs)

Het elimineren van sociaal-economische handicap is in de eerste plaats een kwestie van politieke beslissingen en politiek beleid in een land.

Grandia (Nederland)

Deze onderkent, naar aanleiding van zijn onderzoek, 22 leerfactoren, die betrekking hebben op het kind, de school en het gezins- en buurtmilieu. Hij geeft er de voorkeur aan te spreken van een syndroom daar een groep van factoren zowel het leergedrag als de leerprestaties van het kind bepalen.

Vervolgens is beraadslaagd over te nemen maatregelen om leer- en onderwijssituatie zodanig te verbeteren, dat maatschappelijke achterstelling wordt voorkomen.

Lestage (Unesco, Parijs)

In de ontwikkelingslanden zijn kinderen vaak niet in de gelegenheid onderwijs te volgen door een tekort aan onderwijsinstellingen. Hij bepleit het inschakelen van de televisie en het geven van voorlichting aan leerkrachten over het gebruik van televisie bij het onderwijs.

Petrouchine (Rusland)

In Rusland is eveneens ongelijkheid wat betreft het deelnemen aan het onderwijs. Dit is evenwel geen kwestie van geld maar van cultureel niveau. Technici en managers verdienen in het algemeen meer dan leerkrachten en hoogleraren. Toch maken de laatste groepen voor hun kinderen meer gebruik van onderwijsmogelijkheden dan de beide eerstgenoemden. Beïnvloeding van het culturele gezinspatroon zal daarom effectief kunnen zijn.

Passow (Amerika)

Nodig wordt door hem geacht:

- Stimulering van het kind om zijn leerprestaties te verbeteren.
- Herziening van leerplannen.
- Verbetering van interne schoolorganisaties.
- Leerkrachten meer informatie geven over de leerlingen uit de maatschappelijke achterhoede.
- Ouders meer bij het schoolleven van hun kind betrekken.
- Ouders voorlichting geven over de betekenis van het onderwijs.

Schretzmayer (Zwitserland)

Deze acht ondermeer herziening van leerplannen gewenst en wel zodanig, dat het leren en de school aantrekkelijker wordt voor leerlingen en ouders.

Labrousse (Unesco, Cameroun)

Deze bepleit onder andere:

- de leerlingen meer kritisch maken;
- het stimuleren van de persoonlijkheidsontwikkeling;
- het bijbrengen van kennis;
- het leerplan meer afstemmen op kinderen uit de sociaal lagere milieus;
- leerkrachten voorlichten over nieuwe onderwijstechnieken.

Lestage (Unesco, Parijs)

In het bijzonder voor de ontwikkelingslanden acht hij het gebruik van de televisie voor het overdragen van leerstof zeer belangrijk.

In het tekort aan onderwijsmogelijkheden in deze gebieden kan dan op deze wijze worden voorzien.

Tanguiane (Unesco, Parijs)

Deze afgevaardigde heeft ondermeer aanbevolen:

- het oprichten van scholen met internaten;
- het stichten van scholen voor gehandicapte kinderen;
- het organiseren van zomerkampen voor kinderen uit de lagere sociale milieus;
- het betrekken van de ouders bij het schoolbedrijf;
- het voorlichten van de ouders;
- kinderen beter voorbereiden op het maatschappelijk leven.

Schretzmayer (Zwitserland)

Deze deskundige, die internationaal is georiënteerd, doet de volgende suggesties:

- aandacht voor de literatuur; het leren lezen en het brengen tot lezen;
- beroeps-voorbereidende opleidingen creëren;
- beroepsopleidingen stimuleren;
- het stichten in ontwikkelingslanden van trainingscentra.

Grandia (Nederland)

Deze heeft een uiteenzetting gegeven over het Rotterdamse project Onderwijs en Sociaal Milieu, dat tot strekking heeft het leergedrag en de leerprestaties van leerlingen, die opgroeien en verzorgd worden in de maatschappelijke achterhoede van onze stedelijke samenleving, zodanig te verbeteren, dat zij meer ge-

motiveerd en beter toegerust gaan deelnemen aan het voortgezet onderwijs.

Veel belangstelling was er voor het:

- speelleerprogramma op kleuterscholen, dat gericht is op taalverwerving, het mondeling taalgebruik en het bijbrengen van een taakbesef;
- de didactische begeleiding op basisscholen;
- de gespreksgroepen voor leerkrachten;
- de moedergroepen;
- het bevorderen van samenwerking tussen de scholen enerzijds en de buurt- en clubhuizen anderzijds;
- de actionresearch binnen het project.

Verder is gediscussieerd over de aan de Ministeries van Onderwijs gezonden vragenlijsten en de behoefte aan onderwijsresearch.

Zo is door *Kallen (Parijs)* en *Carron (Parijs)* kritisch geïnformeerd naar de waarde van de door de Ministeries van Onderwijs ingevulde vragenlijsten.

In het bijzonder heeft *Carron* de vraag gesteld of de Ministeries niet meer impressies dan exacte informatie verstrekken.

Palm (Unesco, Parijs) heeft naar aanleiding van de kritische vragen toegegeven dat de antwoorden vaak 'sophisticated' zijn en daarom bezwaarlijk zijn te classificeren en statistisch te verwerken. Voorts zijn in de vragenlijsten veel persoonlijke visies en opvattingen weergegeven die evenmin in statistische modellen zijn vast te leggen.

Pauli (Genève) merkt op, dat de onderwijsproblemen complex en veranderlijk zijn. Hij vraagt zich dan ook af in hoeverre de statistische modellen relevant zijn voor deze problemen. Bovendien is het uiterst moeilijk betrouwbare en exacte gegevens over de onderwijssituaties in de verschillende landen te verkrijgen.

Tenslotte is nog besproken het uitgeven van een speciaal nummer van de *Courier* over de problematiek van 'the social background of students and their prospect of success at school'.

Nabeschouwing

Door het secretariaat van het International Bureau of Education te Genève is deze werkweek schriftelijk voorbereid zodat de deelnemers van te voren volledig

zijn geïnformeerd en wisten wat van hen werd verwacht.

Een bezwaar was evenwel dat de deelnemers te hoffelijk met elkaar om zijn gegaan zodat principiële discussies werden vermeden. Zo heeft de afgevaardigde *Reiff (Unesco, Parijs)* al de eerste dag bijzonder zinnige opmerkingen gemaakt, waarop nauwelijks is ingegaan. Hij acht het namelijk discutabel dat het schoolsysteem wordt geïntegreerd in en de onderwijsdoelen worden afgestemd op de economische planning van een land en dus in feite ondergeschikt worden gemaakt aan de economische ontwikkeling.

Voorts heeft *Reiff* betoogd dat wij veranderingen in het onderwijs niet alleen moeten verwachten van hen, die het politieke beleid bepalen. Regeringen komen vaak achteraan voor wat betreft het aanbrengen van verbeteringen opdat het onderwijs doelmatiger kan functioneren. Hij vindt het Rotterdamse project een goed voorbeeld van vernieuwing van het onderwijs van onderaf, door de betrokkenen zelf te mobiliseren. Beide mogelijkheden zou hij daarom willen benutten.

Een niet gering bezwaar is voorts dat de deskundigen en de adviseurs globaal gezien uit twee groepen landen afkomstig waren: de ontwikkelingslanden en

de geïndustrialiseerde landen. De problemen zijn in deze beide gebieden zeer verschillend. Op nationale gronden zou er veel voor te zeggen zijn apart te vergaderen en te congresseren over de eigen problematiek. Een niet gering bezwaar is evenwel, dat de ontwikkelingslanden dit zeker zullen aanvoelen als discriminatie ook al is er objectief gezien geen reden toe. Voorts kan het belangrijk zijn, juist voor de eigen problematiek, te worden geconfronteerd met de moeilijkheden op onderwijsgebied van landen, die sterk verschillen van de onze.

Tenslotte heb ik de indruk dat men te optimistisch is ten aanzien van het effect van maatregelen, die beogen het leergedrag en de leerprestaties van kinderen, uit de sociaal lagere milieus, te verbeteren en de ongelijkheid van maatschappelijke kansen weg te nemen.

De conferentie is op voortreffelijke wijze geleid door *L. R. Fernig*, directeur van Bureau International d'Education te Genève en ook de medewerking van zijn secretariaat en de organisatie van de besprekingen heeft niets te wensen overgelaten.

Januari 1971

Dr. J. H. N. Grandia

Boekbesprekingen

Western Education, ed. Ursula K. Springer, International Arts and Sciences Press, Inc., 901 North Broadway, White Plains, N.Y. 10603.

Dit is een *Journal of Translations*, zoals er in de Verenigde Staten op allerlei gebied verschijnen. Bekend is bv. het maandblad *Soviet Education* van dezelfde uitgever. Het onderhavige tijdschrift verschijnt viermaal 's jaars. Elk nummer is aan een bepaald onderwerp gewijd. Het eerste, dat in het voorjaar van 1969 uitkwam, is aan curriculumontwikkeling gewijd, het gecombineerde tweede en derde nummer aan compensatieprogramma's en kleuteronderwijs, het vierde aan onderwijsresearch en onderwijspolitiek.

Er is een achterstand opgetreden, want eerst in oktober ontving ik het voorjaarsnummer van 1970.

Het bevat artikelen betreffende de Europese samenwerking op onderwijsgebied. Het werk van de Raad van Europa, de Foundation Européenne de la Culture en het Schoolboekeninstituut in Brunswijk worden erin behandeld. De O.E.S.O. en het C.E.R.I. ontbreken en daarmee het belangrijkste. De Nederlandse lezer, die zijn internationale literatuur bijhoudt, zal in deze serie onvermijdelijk bekende publicaties aantreffen. Voor hem ligt de waarde in de minder voor de hand liggende bijdragen, die de redactrice en haar medewerkers toch ook telkens weer weten te vinden.

Ph. J. Idenburg

Schools Council Enquiry 1. *Young school leavers*. Report of a survey among young people, parents and teachers by Roma Morton-Williams and Stuart Finch. Assisted by Chris Poll, John Raven, Jane Ritchie and Evelyn Hobbs. Government Social Survey, pages 385, price Sh. 15. Director of Publication (P 6c). Her Majesty's Stationary Office. Atlantic House, Holborn Viaduct, London, E.C. 1.

Het doel van het onderzoek

In het Newson Report is ondermeer uiteengezet dat voor het volgen van een opleiding aan een instelling voor voortgezet onderwijs samenwerking en overleg noodzakelijk is tussen leerlingen, leerkrachten en ouders en dat onder andere de houding van de ouders tegenover de school en hun opvattingen over het onderwijs van niet geringe betekenis blijken te zijn voor de schoolloopbaan van hun kinderen.

Vanuit dit gegeven hebben de onderzoekers hun onderzoeksplan opgezet. Daarbij hebben zij tevens besloten om na te gaan in welk opzicht en in welke mate de leerstof van een voortgezette schoolopleiding voldoende interessant en functioneel is om jonge mensen vermogen te boeien.

Voorts is getracht om vast te stellen in welk opzicht en in welke mate wordt onderkend dat een voortgezette schoolopleiding van betekenis is voor de maatschappelijke toekomst van jonge mensen en waarom voortijdig een opleiding wordt afgebroken.

Omvang van het onderzoek

Het onderzoek is gehouden onder jongeren van twee leeftijdsgroepen: de dertien- tot zestienjarigen en de negentien- tot twintigjarigen en wel meisjes en jongens.

De spreiding van de voor het onderzoek geïnterviewde jongeren is als volgt:

Schooltypen	Jongens	Meisjes		jongens	meisjes
Grammar	553	523	13/14 jarigen	22%	40%
Comprehensive	171	191	14/15 jarigen	31%	42%
Technical	92	70	15/16 jarigen	36%	53%
Secondary Modern	1.291	1.350	19/20 jarigen	52%	63%
Other	163	214			
Totaal	<u>2.270</u>	<u>2.348</u>			

Het aantal geïnterviewde negentien- tot twintigjarigen bedraagt 2.450 mannen en 2.402 vrouwen. Het aantal geïnterviewde leerkrachten is 1.504.

Resultaten van het onderzoek

- Over het verlengen van de leerplichtige leeftijd tot 16 jaar of ouder wordt zeer verschillend geoordeeld. Van de ouders van kinderen, die verwachten de school op vijftienjarige leeftijd te verlaten, is een derde gedeelte voor verlenging van de leerplicht maar een ander deel, ook ongeveer een derde van het totaal, is daar zonder meer tegen. De rest was niet zo sterk afwijzend maar heeft wel zijn bedenkingen.

Argumenten van de voorstanders zijn ondermeer:

- betere voorbereiding en grotere mogelijkheden voor het beroepsleven,
- meer opgewassen zijn tegen de problemen en moeilijkheden van het dagelijkse leven,
- bevordering van de algemene ontwikkeling.

Argumenten van tegenstanders zijn onder meer:

- als kinderen niet kunnen leren waarom dan nog langer naar school?
- als de kinderen zelf niet willen dan leren zij toch niks,
- de jongeren worden verhinderd zelf hun kost, kleding en zakgeld te verdienen. (Opgemerkt zij dat 41% van de ouders van vijftienjarige leerlingen financiële bezwaren hebben geopperd tegen verlenging van de leerplicht).
- Voorts is nog vermeld dat vijftienjarigen zich volwassen genoeg achten om zelf te beslissen of zij al of niet moeten doorleren.

- Sex education op school wordt zeer belangrijk geacht. De spreiding over de leeftijdsgroepen is als volgt:

- Ten aanzien van de leerstof zijn meer jongeren dan ouderen, die de school hebben verlaten, van mening dat deze weinig zinvol en bovendien zeer vervelend is.
- De helft van de geïnterviewde leerkrachten voorziet, bij verlenging van de leerplicht, niet geringe problemen, als overvolle klassen, onvoldoende voorzieningen in de school, gebrek aan belangstelling bij de leerlingen, etc.
- Voorts is een niet gering deel van de leerkrachten van mening dat meer onderzoek moet worden gedaan naar het overdragen van kennis aan oudere leerlingen, het samenstellen van leerpakketten die voor jongeren interessant zijn en zij vragen zich af of niet meer aandacht moet worden besteed aan problemen als het huwelijk, het gezinsleven, het opvoeden van kinderen, 'doe het zelf', woningverbetering, etc.
- In het algemeen zijn de leerkrachten van mening dat zij, om hun werk op school meer bevredigend te kunnen verrichten, geïnformeerd moeten worden omtrent de huiselijke omstandigheden van hun leerlingen en hoe zij zich thuis gedragen.
- De meeste van de geënquêteerde schoolhoofden worden door ouders en leerlingen geraadpleegd ten aanzien van het toekomstig beroep van de leerling en zijn eventuele verdere beroepsopleiding.
- Om de overgang van school naar het beroepsleven te vergemakkelijken is de suggestie geopperd om leerlingen in de gelegenheid te stellen gedurende hun schoolopleiding part-time in het bedrijfsleven werkzaam te kunnen zijn. Het opdoen van beroepservaringen tijdens de schoolopleiding in het voortgezet onderwijs wordt in het bijzonder belangrijk geacht.
- Het sociale milieu is voor het voortzetten van de schoolopleiding van invloed: van de kinderen uit ongeschoolde arbeidersmilieus gaat 91% op vijftienjarige leeftijd werken; uit het milieu van de geschoolde arbeiders 85% en van de niet-handarbeiders 68%.
- In 28% van de gezinnen der ongeschoolde arbeiders zijn geen boeken in huis, in de gezinnen van de geschoolde arbeiders bedraagt dit percentage 20 en van de niet-handarbeiders 15.

Nawoord

- Een interessante, goed gedocumenteerd en overzichtelijk ingedeelde studie.
- Veel empirisch materiaal wordt vermeld dat eveneens van betekenis is voor het te voeren schoolbeleid in ons land.
- Veel pedagogen, leerkrachten en politici betogen wel luidruchtig, dat leerplichtverlenging omhoog

noodzakelijk is en behoort bij een progressief onderwijs beleid, maar het is de vraag of zij wel gelijk hebben. In ieder geval hebben zij hun zienswijze nog niet met empirisch materiaal overtuigend gemaakt voor hen, die daaraan twijfelen en een leerplichtverlenging omlaag pedagogisch en onderwijskundig aantrekkelijker achten.

J. H. N. Grandia

Aan de lezers.

Met ingang van jaargang 48 van *Pedagogische Studiën* zal drs. S. de Witt optreden als secretaris van de redactie.

Zijn curriculum vitae luidt als volgt:

Geboren op 8 december 1937 te Hardenberg.

Onderwijzersopleiding aan de prot. chr. kweekschool voor onderwijzers te Emmen.

Studeerde na vervulling van de militaire dienstplicht opvoedkunde en psychologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam (Kandidaatsexamens in resp. 1965 en 1966, doctoraal examen opvoedkunde in 1968).

Was gedurende de studie als assistent en van 1968 tot 1970 als wetenschappelijk medewerker werkzaam bij de afdeling algemene didactiek aan de Vrije Universiteit. Deed in deze functies voorbereidend onderzoek op terrein van de schoolmotivatie en was tevens ingeschakeld bij het begeleidingswerk van de Bond van Prot. Chr. Scholen te Amsterdam.

Sedert 1 december 1970 als staf lid verbonden aan de Stichting Schoolpedagogische Dienst Agglomeratie Arnhem.

Voorzitter van de sectie Onderwijskunde van de Nederlandse Vereniging van Opvoedkundigen.

Publiceerde over studietoetsen in *Ad Fontes* en samen met R. B. Hamel over het effect van training op de verwerving van het conservatiebegrip in *The Scandinavian Journal of Educational Psychology*.

Wij hopen dat deze functie de secretaris niet alleen extra werk maar ook veel genoegdoening zal verschaffen.

Brieven en stukken voor de redactie dienen te worden gezonden aan:

Drs. S. de Witt, Postbus 251, Arnhem.

Telefonisch is de redactiesecretaris te bereiken:

overdag 085 - 42 56 43; 's avonds 08330 - 66 51.

De Redactie.